

ИСЛАМДАҒЫ ӘЙЕЛ АДАМНЫҢ РӨЛІ МЕН ОРНЫ

Сагындыкова Д.Р

«Дінтану» мамандығының 1 курс студенті
ҚарУ

Ғылыми жетекшісі: **Байбосұнов Д.Б.**
философия және мәдениет теориясы кафедрасының
дінтану магистрі
ҚарУ

Ғасырлар бойы исламның әйелге деген көзқарасы туралы мәселе болды. Ерлер мен әйелдердің құқықтары мен міндеттері бойынша біртұтас Жаратушының алдындағы теңдікке қатысты айқын шындық үнемі қайталанып, нақтылануы керек сияқты. Осыдан мынадай сұрақ туындайды: неге? Өйткені, қасиетті Құранда: “Уа, адамдар! Сізді бір жаннан жаратқан және одан оған жұп құрған және олардан көптеген ерлер мен әйелдерді таратқан иенізден қорқыңыз...” (Құран, 4:1) [1, б.64].

Бірақ ауызша немесе жазбаша үндеудің еш жерде айтылмай-тыны: әйелдер мен ер адамдар... көбінесе ер адам назардың объектісі ретінде алға шығады. Әдетте, адамның ұрпақтарымен бірге “еркек-әйел” парадигмасының бірлігі мен қарама-қайшылығы жиі түсініледі. Мұнда әйелдің рөлі мен орны төмендейді ме? Біз сенімді емеспіз. Бұдан әрі Құранда былай айтылған: "...Ол сіздер үшін әйелді өздеріңнен жаратты, сіздермен бірге өмір сүру үшін, махаббат пен мейірімділік сезімін жасады. Расында, бұл-ойланатын адамдар үшін белгі!"(Құран, 30:20) [1, б.345]. Осылайша, Құран әйелдің өз құқықтары мен міндеттері бойынша Құдай алдындағы ер адаммен толық тең екендігінің нақты дәлелі.

Адамнан кейін және оның денесінен (Адамның қабырғасынан) әйелдің жаратылуы оның жаратылысының әрекеті ретінде екеуінің де құнын, немесе ер мен әйелдің Оның алдындағы жауапкершілігін өзгертпейтіні анық.

Хадистерге жүгінсек (хадис (араб) - Мұхаммед пен оның серіктерінің іс-әрекеттері мен айтқандары туралы әңгіме, иснадпен (жеткізушілермен байланыс тізбегі) енгізілген), мұсылман әйеліне деген көзқарас өте терең білдірілгенін көруге болады

және құрметпен: «Егер адам Аллаға және ақырғы күнге сенетін болса, онда қандай-да бір істі көргенде, мейірімді жанмен сөйлессін, немесе ол үндемесін, ал әйелдерді өздерінің үшін өсиет деп санаңыз және олармен жақсы қарым-қатынаста болыңыз. Әйел қабырғадан жаратылған, ал қабырға жоғарғы жағынан қисық. Егер сіз оны түзеткіңіз келсе, оны бұзасыз, ал егер сіз оны жалғыз қалдырсаңыз, ол бұралып қалады. Әйелдерге жақсы қарым-қатынас жасаңыз» [2, б.17].

"Әйеліне көмектесу-бұл қайырымдылық" [2, б.15].

"Әйел – ер адамның екінші жартысы" [2, б.19].

«Сіздердің ең жақсыларыңыз - мен үшін мен сияқты отбасыларына (әйеліне) үлгі болатын адам» [2, б.13].

«Бұл әлемнің әйелдері хор қыздарынан жетпіс мың есе асып түседі» [2, б.12].

Пайғамбарымыз сөздерінде әйелдерге деген үлкен ықылас пен қамқорлық туралы айтатыны сөзсіз. Бұл хадистер әйелдерге қатысты ер адамдарға арнайы айтылған нұсқаулар мен ілімдер. Хадистер әйелдердің нәзіктігі, жұмсақтығы туралы айқын куәландырады, бұл ерлерге олармен қарым-қатынас кезінде ескеруді міндеттейді.

Демек, ислам әйелге жақсы қарауды бұйырады және басқа діндерге қарағанда әйелдерге маңызды орын береді.

Бірде-бір адамзат қоғамы егер онда әйелдердің рөлі төмендетілсе, бірін-бірі толықтыратын екі принцип - еркек пен әйелдің арақатынасында тепе-теңдік болмаса, жоғары мемлекет ретінде үйлесімді дами алмайды, Ақыр соңында, әйел ұстанымы, лакмус қағазы сияқты, белгілі бір әлеуметтік немесе діни қауымдастықтың нақты өркениеттік дәрежесін ашады, сонымен қатар оның мүшелерінің гуманизм, теңдік және мейірімділік принциптерін ұстану дәрежесін қатесіз көрсетеді.

Исламдағы талассыз және өзгермейтін аксиома - ислам заңы бойынша, әйел - еркекпен бірдей рухы бар тірі адам.

Ер адам болсын, әйел болсын, кез келген адам жасалған іс-әрекеттер үшін бірдей жауап береді.

Құран бойынша Адамның алғашқы қателігі үшін әйел кінәлі емес. Олар бірге Құдайға мойынсұнбағандары үшін кінәлі, екеуі де тәубе етті, екеуі де кешірілді. Алайда қасиетті Құран Адамға үлкен жауапкершілік жүктейді.

Күнделікті намаз, ораза, кедейлерге берілген садақа, зекет, қажылық сияқты діни рәсімдерді орындауда әйелдің міндеттері еркектен айырмашылығы жоқ. Кейбір жағдайларда әйелдер ерлерге қарағанда артықшылықтарға ие. Мысалы, әйел етеккір кезеңінде және босанғаннан кейін қырық күн бойы күнделікті намаздан және оразадан босатылады. Сондай-ақ, егер ол өзінің немесе баланың денсаулығына қауіп төнетін болса, ол жүктілік кезінде ораза ұстаудан, емшек сүтімен және емізуден босатылады. Егер ұсталмаған ораза міндетті болса (мысалы, Рамазан айында), онда әйел кез келген уақытта қаза болған күндердің орнын толтыруы керек. Пайғамбарымыздың кезінде әйелдер мешітке бара алатын, олар үшін жұма намазы кезінде мешітке бару ерікті, ал ер адамдар үшін бұл міндетті (жұма). Ислам әйел денесінің табиғи қызметтерімен байланысты физиологиялық және психологиялық ерекшеліктерін ескереді, белгіленген міндеттерді жеңілдетеді [3, б. 8].

VII ғасырда жазылған әйелдердің өмірін, ар-намысы мен мүлкін қорғаудың исламдық нормалары Еуропадағыдан он екі ғасырға озып кетті. Еске салайық, бостандықтың, теңдіктің, кәсіпкерліктің жаңа буржуазиялық дәуірін бейнелейтін әйгілі Наполеон Бонапарт кодексі әйелдердің құқықтарын мүлдем ескермеген.

Шығыс елдерінің колонияларына ағартушылық пен өркениет әкелуді мақтан тұтқан Ұлыбритания 19-ғасырдың 80-ші жылдарында ғана әйелдеріне ішінара азаматтық құқықтар беру туралы шешім қабылдады және олар оларды 1928 жылы ғана толық алды.

Ер адамдар сияқты әйелдердің де қоғамдағы рөлі зор. Оны осы дүние құрылымының тұжырымдамасынан-ақ байқауға болады. Алла Тағаланың ойы бойынша, Ол жаратқан барлық жаратылыстар жұпта өмір сүреді, және тек Құдайға тең келер адам жоқ. Бұл жер бетіндегі тіршіліктің дамуына және тірі тіршілік иелерінің барлық түрлерінің жалғасуына кепілдік қызметін атқарады. Бұл тұрғыда әйелге адамзат ұрпағын сақтау мен жалғастырудағы басты рөл жүктелген. Бұл түрдің қандай формада сақталатыны да маңызды. Жаңа ұрпақтың дүниеге келуі оның лайықты болып өсіп, жалпы аман қалуына ешкім кепілдік бермейді. Сондықтан, балаларды тәрбиелеу, әсіресе өмірдің

алғашқы жылдарында, ананың ең маңызды міндеті болып табылады. Бұл процесс, әрине, өмірдің әртүрлі салаларында біраз дайындық пен білімді қажет етеді.

Ислам өмір шындығын идеалды түрде бейнелейтін жүйе ретінде әйелге оның табиғатына сәйкес белгілі бір рөл жүктейді, атап айтқанда, отбасылық өмірдің бастамасы – ана. Тек ана ғана қоғамды тірілтетін, оны бұзатын адам бола алады. Кез-келген қоғамның құтқарылуы мен әл-ауқаты аналардың өз халқын қандай сезіммен тәрбиелегеніне байланысты.

Нағыз ана, қоғамның негізін қалаушы, әдемі сонет сияқты. Кез-келген әйелдің бақытты билігі, әрине, оның аналығынан басталады. Алланың елшісі жиі қайталап: «Жұмақ сендердің аналарыңның аяғында! ..», бұл оның аналарға деген құрметті көзқарасының куәсі [2, б. 28].

Алланың елшісі және оның талғампаз, дана және Құдайдан қорқатын ізбасарлары ата-аналарға, ең алдымен, аналарға деген құрмет туралы көптеген жарқын мысалдар қалдырды. Пайғамбар сәби кезіндегі медбикесі болған Халима Садияға құрметпен қарады. Ол шапанын алдына жайып, оны отыруға шақырды. Ол басқа медбикелерге олар кіргенде немесе шыққан кезде орындарында тұрып, құрметпен қарады [4, б. 7].

Исламдағы әйел болашақ өмірдің мәңгілігіне асығатын сүйіспеншілікті, қуаныш пен бақытты бейнелейді.

Дәл аналарға адамзат ұрпағын жалғастыру үшін негізгі міндеттер жүктелгендіктен, олар жаңа өмірдің тууының негізі және қайнар көзі ретінде қарастырылады. Бала құрсақта қалыптасқан кезде, оның басшылығымен өзінің рухани қалыптасуынан өтеді.

Анаға құрметті орын сыйлайтын біздің дініміз оған жылдың бір күнін емес, жылдың әр күнін арнайды. Біздің әйелдер өз құндылықтарын біліп, өздеріне деген назарын ізгі істерімен дәлелдеуге тырысуы керек. Олар бала тәрбиесінде үлкен рөл атқаратындықтан, оларға жеткілікті көңіл бөлініп, ең жақсы емделуге лайық болу керек. Сондықтан сіз оларды мадақтау мен ризашылықты үнемдей алмайсыз.

Ата-анаға мойынсұну бұйырылған Құран Кәрімнің барлық аяттарында ең алдымен ана туралы айтылады. Рауаятта риуаят етілгендей, бір күні бір адам пайғамбарымызға келіп:

«Адамдардың қайсысы мені басқаларға қарағанда құрметтеп, тыңдауға лайықты?» деп сұрады. «Сенің анаң!» - деп жауап берді пайғамбар. «Оның артында кім бар?» Ол сұрады. «Сенің анаң!» - деп қайталады Пайғамбар. «Оның артында кім бар?» Адам сұрай берді. «Сенің анаң!» - деп пайғамбар тағы да қайталап айтты. «Анадан кейінгі кім?» Әлгі адам сұрады. «Сенің әкең!» - деп жауап берді Алланың елшісі [2, б. 11]. Хадистен ананың бала тәрбиесінде әкесіне қарағанда үш есе артық екендігі анық.

Исламдық отбасында әйел, ең алдымен, күйеуінің әділ әйелі және үйдің сақтаушысы болып табылады. Неке – бұл ерлі-зайыптылардың міндеттері мен құқықтарының нақты сипаттамаларын қамтитын адамдар арасындағы қарым-қатынастың ерекше саласы, мұнда күйеуі отбасының басшысы, ал әйелі көмекші және кеңес беруші болып табылады.

Мұсылман әйелінің, Мұхаммедтің қыздары мен әйелдерінің бейнесі орыс және шетелдік ақындардың назарын аударды. Александр Пушкиннің әйгілі «Құранға еліктеулері», пайғамбардың әйелдеріне арналған өлеңдері.

О, Пайғамбардың таза әйелдері, сен барлық әйелдерден ерекшеленесің: сен үшін қорқынышты және арамдықтың көлеңкесі. Үнсіздіктің тәтті көлеңкесінде қарапайым өмір сүріңіз: бойдақ қыздың пердесі сізге сәйкес келеді. Адал жүректерді сақта заңды және өрескел әрекеттер үшін, Иә, зұлымдардың зұлым көзқарасы сіздің жүзіңізді көрмейді [5, б.321].

Неке – бұл тарихқа белгілі барлық дәстүрлерде болған ежелгі әлеуметтік институттардың бірі. Ислам үшін неке көкте жасалмайды және құпия нәрсе емес. Мұсылмандар үшін неке – бұл ең алдымен қарапайым ерлер мен әйелдерге белгілі бір құқықтар мен міндеттер жүктейтін әлеуметтік келісім [6, б. 200].

Неке – бұл қоғам тұрғысынан алғанда, адамзат ұрпағын сақтауға бағытталған әлеуметтік парыз, ал жеке тұлға үшін - әйел мен ер адам арасындағы жанашырлықты білдіру құралы [7, б. 198].

Құран Кәрімде әйел мен ер адамның арасындағы табиғи қарым-қатынастың керемет сипаттамасы келтірілген: «... Әйелдеріңіз сіз үшін киім, ал сіз олар үшін киімсіз ...» (Құран, 183) [1, б. 24].

Ислам дінінің алғашқы кезеңдерінен бастап Құран неке - сүйіспеншіліктің, мейірімділіктің және түсінушіліктің көзі екенін айтты. Атап айтқанда, еркектерді әйелдеріне мұқият, мейірімді қарым-қатынас жасауға шақырады, бұл туралы Мұхаммед пайғамбардың сөздерінде де айтылған.

Құран ерлі-зайыптыларға ерлер мен әйелдердің бір-біріне мұқтаж екенін, олардың тіршілік ету барысында бірін-бірі толықтыратынын ескертеді. Еркекке: әйел - сенің етіңнің еті, онсыз сіз өмір сүре алмайсыз деп айтады. Әйелге: сен ер адамнан шықтың, ол сенің бастауың, ал сен бассыз өмір сүре алмайсың дейді.

Қасиетті кітапта отбасылық қалыпты қатынастар ерлі-зайыптылар арасындағы келісімді қамтитындығына да баса назар аударылған. Олар екі жарты болғанына қарамастан, шын мәнінде олар бәрінде бір: эмоцияларда, сезімдерде және физикалық жақындықта.

Ислам заңы бойынша, үйленген әйел күйеуі оның жұмыс берушісі болмауы керек сияқты, күйеуінің үйінде қызметші болмайды. Алайда, өзін-өзі ұстай білетін мұсылман әйел өзінің отбасы мүшелерінің қажеттіліктері мен қолайлылығына қамқорлық жасап, үй шаруасын сүйіп, қалауы керек. Сондықтан, әйел қажетті үй жұмысын жасаудан, күйеуіне көмектесуден және оны бір уақытта бақытты етуден аулақ болмауы керек.

Мұсылман әйелдің үйі мен отбасы оның өміріндегі қуаныш пен бақытты құрайды. Ол үй шаруасындағы жауапкершілікті сезіне отырып, оларға өзінің міндеті ретінде қарайды және оларды ең жақсы жолмен орындауға тырысады.

Алайда ер адам бос уақытында әйеліне де көмектесуі керек. Өйткені, пайғамбар бос уақытында әйелдеріне көмектесіп, киімдерін, аяқ киімдерін жөндейді және үй жануарларына қарайды.

Шынайы ислам әйелге әділеттілік пен құрметтеуге шақырады, егер ол әйелі туралы бір нәрсе оған жағымсыз болса да, ол әйелімен жақсы қарым-қатынаста болуы керек екенін көрсетеді. Мұндайды әйел ислам келгенге дейін ешқашан білмеген. Құран Кәрімде: «... Олармен абыройлы бол. Егер сен оларды жек көретін болсаң, онда сен үшін жексұрын, ал Алла бұған үлкен нығмет жасады» (Құран, 4:23) [1, б. 67].

Шынында да, бұл асыл өлең шынайы мұсылманның жан дүниесінің тереңіне әсер етеді, ашуы ашуланып, әйеліне деген наразылығын басады. Міне, осылайша ислам неке байланысын бұзудан сақтайды, сезім мен бейімділіктің тұрақсыздығынан туындаған қасиетті байланыстарды кейбір қыңырлықтардың әсерінен сақтайды.

«... Әдепті әйелдер – құрметті, Аллаһтың құпиясын сақтаушы...» (Құран, 4:38) [1, б. 69]. Ерлі-зайыптылар жеке өмірінде болатын барлық нәрсені құпия ұстауы керек. Олардың жеке өмірі, отбасылық құпиялары ерлер мен әйелдер кездесулерінде, достарымен және қыздармен әңгімелерде талқылануға жатпауы керек.

Бірге өмір сүрудің сөзсіз қиыншылықтарын мұсылмандар сүйіспеншілік пен әділеттілік принциптерінің берік негізі арқылы жеңуі керек, бұл үшін ерлі-зайыптылар отбасы бірлігінің нәзік өскіндерін сақтай отырып, бір-біріне бағынуы керек, келіспеушіліктерді ақылмен шеше білуі керек, өзара наразылық отын дер кезінде сөндіріп, ажырасқанға дейін ондай қатынастарды туғызбайтын шиеленісті жағдайдан шығудың жалғыз жолы. Олар бір-бірін терең құрметтеп, өз жартысына өте мұқият болулары керек.

Пайғамбарымыз өзінің асыл хадистерінде еркектерді әйелдерін ренжітпеуге шақырып, егер оларға ерлі-зайыптылар бір-бірінің емес, өздері үшін өмір сүретін болса, егер олар отбасылық бақыт олардың өзара қарым-қатынастарының арқасында екенін түсінбесе, онда олар бәрін бастан кешіре алмайтындығын түсіндірді. Ол серіктестеріне бірнеше рет айтқан: «Сіздердің жақсыларыңыз - өз отбасыларына (әйеліне) жақсы қарайтын адамыңыз, бірақ мен өзіммен бәрінен жақсы қарым-қатынаста боламын» [2, б. 13]. Ол шынымен де мұсылмандар арасындағы ең жақсы отбасы адамы болды, өйткені пайғамбар үйленген болатын. Сонымен бірге ол бізге отбасылық өмірдің керемет үлгісін қалдырды және Мұхаммедтің мінезі туралы сұрағанда, әйелі Айша әдетте: «Оның мінезі - Құран» деп жауап берді.

Отбасындағы әйелдің бірінші парызы, жоғарыда айтылғандай, жақсы бала тәрбиелеу. Балаларға жақсы әдеттерді жас кезінде сіңіру қаншалықты маңызды екені белгілі. Мұны

біздің ата-бабаларымыз «ағаш жас кезінде иіледі» деген сөздермен ең әдемі жеткізген. Балаларды тәрбиелейтін әйелдің өзі құдайшыл және білімді болуы маңызды. Сонымен қатар, білімді, Құдайға ұнамды, керемет мінезді әйелдерді күйеулері одан да жақсы көреді.

Шынында да, исламның гүлдену кезеңінде Алланың Елшісі әйелдерге жазуды және оқуды, сондай-ақ күнделікті өмірде өздеріне қажет нәрсені білуді үйренуге қатты кеңес берді:

«Бесіктен қабірге дейін білім алып, білім ізде! Қытайға бару керек болса, білім іздеңіз! Білімді іздеу - әрбір мұсылманның міндеті - ерлер мен әйелдер»[4, б.51].

Пайғамбарымыздың көзі тірісінде Айша білімге құштар әйелдердің бірі болған. Ол мүмкіндігінше көп нәрсені білуге тырысты және жаңа бірдеңе естігенде, ол дұрыс үйреніп алғанға дейін бірнеше рет сұрады. Дәл осы Айша ислам заң ғылымында ең білімді болды, ал кейінірек көптеген білімді адамдар оның ислам заңдарына байланысты көптеген мәселелер бойынша пікірін сұрады. Айшаның пайғамбардан 2210-нан астам хадис жеткізуі оның білімінің қаншалықты кең болғандығын көрсетеді.

Жоғарыда айтылғандардың бәрінен мұсылман әйел өз елінің қоғамдық-саяси өміріне ең белсенді қатысып қана қоймай, сонымен бірге әрдайым қиын жағдайға тап болған ер адамға тірек, үй шаруашылығында таптырмас көмекші және ақылды кеңесші. Ғасырлар бойы исламдағы әйел қоғамдық санада тек отбасылық негіздердің мызғымастығы мен қауіпсіздігінің символы ретінде ғана емес, сонымен қатар дәстүрлер ретінде де әрекет етіп келеді. Ислам дәстүрінде әрдайым табиғи тәртіп шеңберінде орналасқан, гендердің заңдары мен міндеттеріне бағынатын, өмір мен болмыстың өсуін білдіретін әйелдің ана типі басым болды. Демек, ислам дәстүрінде әйелдік принципке (анасы, әйелі, әпкесі, қызы) құрметпен қараған.

Пайдаланылған әдебиеттер.

1. Коран / Пер. Ю. И. Крачковского. Ростов н/Д.: Феникс, 2009. 537 с.

2. Наджметдин М. О достоинствах женщины... Казань: Академия познания, 2006. 32 с.
3. Нуруллина Г. Ф. Женщина в исламе. М.: Умма, 2003. 384 с.
4. Осман Эрсан. Женщина в исламе. Ее права и достоинства. М.: САД, 2007. 176 с.
5. Пушкин А. С. Сборник стихотворений. Т. 1. М.: Художественная литература, 1985. 734 с.
6. Рахматуллина З. Я. Башкирская традиция (социально-философский анализ). Уфа: изд-во Башкирск. ун-та, 2000. 304 с.
7. Шариат: теория и практика / Под ред. А. Б. Юнусовой. Уфа: ТАУ, 2000. С. 197–201.